

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA KUHITIMU KIDATO CHA SITA

121/1

KISWAHILI 1

(Kwa watahiniwa walioko na wasiokuwepo Shuleni)

Muda: Saa 3

ANSWERS

Mwaka: 2012.

Maelekezo

1. Karatasi hii inasehemu A na B zenye jumla ya maswali **nane (8)**
2. Jibu maswali yote katika sehemu A na maswali matatu kutoka sehemu B. Swali la tano ni la Lazima
3. Sehemu A ina alama 40 na sehemu Bina alama 60
4. Zingatia maelekezo ya kila swali.

maktaba.tetea.org

1. Soma kwa makini kifungu cha habari kifuatacho kisha jibu maswali yanayofuata:

Waafrika ni binadamu ambao wamepitia mateso na shida nyingi sana. Baadhi ya mateso yalisababishwa kumwaga damu na kutoa uhai na kibaya zaidi yalisababishwa kupotea kwa utu na asili ya mwaafrika. Wengine walithubutu kusema kuwa waafrika wana laana na jitihada zozote za kujaribu kuwakomboa ni kama kufuru.

Waafrika walinyanyaswa ndani ya ardhi yao wenyewe, walifungwa minyororo na kuuzwa kama bidhaa sokoni. Walitumikishwa katika mashamba na migodi kwa ujira mdogo. Magonjwa yakawaamanda na njaa ikawatakuna watu weusi bila huruma. Waliweletewa silaa za kuuana wenyewe kwa wenyewe, madebehebu na makabila vikawa chanzo cha mapigano. Watu weusi wakabaki katika hali tete ambapo haikuchochecha tafakuri zenye kuleta maendeleo, kwa sababu taharaki ilitawala jamii.

Ndani ya uhuru wa bendera, wakapandikizwa viongozi ambao hawakutofautiana na ile hadithi ya Kimbwanga nyani aliyetolewa mkia ili afanane na binadamu. Walipata fursa lakini hawakuutenda ya kuwanufaisha wananchi wao. Hayo yalitendeka si kwa sababu kuwa watu weusi si viumbe razini la hasha! Yalitokana na shinikizo la mabepari waliotaka kupata malighafi ili kuneemesha kasri zao kiuchumi.

Katika enzi hizi za utandawazi, nchi za Afrika zimekuwa soko kubwa la bidhaa za nchi tajiri, zenye viwanda vinavyotegemea malighafi toka Afrika. Mitumba huletwa na kuuziwa wananchi kwa bei nafuu jambo linalohatarisha mazingira. Uwekezaji katika sekta ya madini umeshamiri na umekuwa tishio kubwa kwa ustawi wa jamii, twabakia na ardhi yenye mashimo.

Kwa ujumla waafrika wanakabiliwa na umasikini uliotopea kwa kipindi kirefu. Wakati umefika sasa wa kulipwa deni, hatuhitaji malipo ya fadhila, pesa wala maneno matamu. Malipo ya thamani yatakayokubalika na kizazi hiki na kizazi kijacho ni kuwaachwa kuwa waafrika katika njia zote za maisha, ili wajenge upya jamii zao.

Maswali

1. (a) Toa maana za maneno yafuatayo kama yalivyotumika katika habari uliyosoma:

(i) Kufuru

Jibu: Tendo linalochukuliwa kama dharau au kuvuka mipaka ya mila na desturi.

(ii) Ujira

Jibu: Malipo ya kazi au ajira, mara nyingi yakiwa madogo au yasiyotosheleza.

(iii) Tafakuri

Jibu: Fikra za kina au kutafakari kwa undani kuhusu jambo fulani.

(iv) Taharaki

Jibu: Hali ya vurugu, wasiwasi, au machafuko katika jamii.

(v) Fursa

Jibu: Nafasi au nafasi nzuri ya kufanya jambo au kufanikisha kitu.

(vi) Kasri

Jibu: Jumba la kifahari au makazi ya hali ya juu.

(vii) Mitumba

Jibu: Bidhaa zilizotumika na kuuzwa tena, hasa mavazi.

(viii) Uliotopea

Jibu: Hali ya kushindwa kabisa au kuzama katika tatizo kwa muda mrefu.

(b) Mwandishi ana maana gani anaposema “hawakutofautiana na ile hadithi ya Kimbwanga nyani aliyetolewa mkia ili afanane na binadamu.”

Jibu: Mwandishi anamaanisha kwamba viongozi waliopandikizwa walionekana kama wawakilishi wa waafrika, lakini walishindwa kutenda kazi kwa manufaa ya wananchi wao, wakitekeleza tu maslahi ya mabepari na si ya jamii.

(c) Unaelewa nini kuhusu uhuru wa bendera, toa maelezo yasiyozidi mistari mitatu.

Jibu: Uhuru wa bendera unamaanisha uhuru wa kidhahiri, ambapo nchi zinajitawala kisiasa lakini zinaendelea kuwa chini ya ushawishi wa mabepari au mataifa tajiri.

(d) Kwa kurejea aya ya nne (4), mwandishi ana mtazamo gani kuhusu utandawazi kwa nchi za Afrika.

Jibu: Mwandishi ana mtazamo hasi kuhusu utandawazi, akionyesha kuwa umekuwa tishio kwa maendeleo ya jamii za Afrika, kwani rasilimali zake zinanufaisha mataifa tajiri huku Afrika ikibaki na mashimo na umasikini.

2. Fupisha habari uliyosoma kwa maneno mia moja (100).

Jibu: Waafrika wamepitia mateso makubwa, wakiwa walinyanyaswa ndani ya ardhi zao, kufungwa minyororo, na kutumikishwa kwa ujira mdogo. Viongozi waliopandikizwa walishindwa kuleta maendeleo na badala yake walihudumia maslahi ya mabepari. Katika enzi ya utandawazi, Afrika imegeuka kuwa soko la bidhaa za mataifa tajiri huku mazingira yakiharibika. Waafrika wanakabiliwa na umasikini wa muda mrefu, na sasa wanahitaji kulipwa deni kwa kuachwa kuwa waafrika katika njia zao za maisha ili wajenge jamii zao kwa misingi yao wenyewe.

3. Katika kila tungo zifuatazo, taja kielezi na fafanua aina ya kielezi hicho.

(a) Hospitali imefungwa kwa mara ya tatu.

Kielezi: kwa mara ya tatu

Aina ya kielezi: Kielezi cha idadi

Ufafanuzi: Kielezi hiki kinaonyesha ni mara ngapi kitendo kimefanyika. Katika sentensi hii, "kwa mara ya tatu" inaonyesha idadi ya kufungwa kwa hospitali.

(b) Amekaa juu ya nyumba.

Kielezi: juu ya nyumba

Aina ya kielezi: Kielezi cha mahali

Ufafanuzi: Kielezi hiki kinaonyesha mahali ambapo kitendo kimefanyika. Katika sentensi hii, "juu ya nyumba" inaonyesha eneo alilokaa mhusika.

(c) Anapigana kishujaa.

Kielezi: kishujaa

Aina ya kielezi: Kielezi cha namna

Ufafanuzi: Kielezi hiki kinaeleza jinsi au namna kitendo kinavyofanyika. Katika sentensi hii, "kishujaa" inaeleza jinsi anavyopigana, yaani, kwa ushujaa.

(d) Nitaondoka asubuhi na mapema.

Kielezi: asubuhi na mapema

Aina ya kielezi: Kielezi cha wakati

Ufafanuzi: Kielezi hiki kinaonyesha wakati ambapo kitendo kitatokea. Katika sentensi hii, "asubuhi na mapema" inaonyesha muda wa kuondoka.

(e) Ameelekea upande wa kulia.

Kielezi: upande wa kulia

Aina ya kielezi: Kielezi cha mahali

Ufafanuzi: Kielezi hiki kinaonyesha mahali ambapo kitendo kimefanyika. Katika sentensi hii, "upande wa kulia" inaonyesha mwelekeo aliochukua mhusika.

4. Fafanua dhana zifuatazo kwa kutumia mifano:

(a) Kiunganishi

Ufafanuzi: Kiunganishi ni neno au kikundi cha maneno kinachotumika kuunganisha maneno, virai, au vishazi ili kuunda sentensi kamili.

Mfano: "Asha na Juma walifika." Hapa, neno "na" linaunganisha majina mawili.

(b) Mzizi wa neno

Ufafanuzi: Mzizi ni sehemu ya neno ambayo hubeba maana kuu na haiwezi kugawanywa zaidi bila kupoteza maana yake.

Mfano: Katika neno "limaji," mzizi ni "lim," unaoashiria kitendo cha kulima.

(c) Sintaksia

Ufafanuzi: Sintaksia ni tawi la isimu linalojishughulisha na mpangilio wa maneno katika sentensi na jinsi yanavyohusiana ili kuleta maana.

Mfano: Sentensi "Mtoto anakula chakula" ina mpangilio sahihi wa maneno unaoeleweka.

(d) Kitenzi kisaidizi

Ufafanuzi: Kitenzi kisaidizi ni kitenzi kinachosaidia kitenzi kikuu katika sentensi kuonyesha wakati, hali, au mwelekeo wa kitendo.

Mfano: Katika sentensi "Anaenda sokoni," neno "ana" ni kitenzi kisaidizi kinachoonyesha wakati uliopo.

(e) O-rejeshi

Ufafanuzi: O-rejeshi ni kiambishi kinachotumika kurudia au kurejelea nomino iliyotajwa awali katika sentensi au muktadha.

Mfano: "Kitabu kile, nilikiona mezani." Hapa, kiambishi "-ki-" kinarejelea "kitabu."

5. "Kitenzi kikuu ni neno linalobebeshwa majukumu mengi katika tungo za Kiswahili." Kwa kutumia mifano, toa hoja tano kuthibitisha kauli hiyo.

(i) Kuonyesha kitendo kinachofanyika

Mfano: "Mtoto anakimbia." Hapa, kitenzi "kimbia" kinaonyesha kitendo cha mtoto.

(ii) Kuonyesha wakati wa kitendo

Mfano: "Aliimba jana." Kitenzi "imba" kikiwa na kiambishi "li-" kinaonyesha kitendo kilichofanyika wakati uliopita.

(iii) Kuonyesha hali ya kitendo

Mfano: "Chakula kimepikwa." Kitenzi "pika" kikiwa na kiambishi "me-" kinaonyesha hali ya kitendo kilichokamilika.

(iv) Kuonyesha nafsi ya mtendaji

Mfano: "Ninakula." Kiambishi "ni-" kwenye kitenzi "kula" kinaonyesha nafsi ya kwanza umoja (mimi).

(v) Kuonyesha idadi ya watendaji

Mfano: "Watoto wanacheza." Kiambishi "wa-" kwenye kitenzi "cheza" kinaonyesha wingi wa watendaji.

6. "Matumizi ya rejesta huneemesha lugha ya Kiswahili." Tumia hoja tano zenye mifano ili kufafanua hoja hiyo.

Rejesta ni mtindo wa lugha unaotumika kulingana na muktadha maalum, kama vile mada, mazingira, wakati, umri, cheo, jinsia, uhusiano baina ya wahusika, taaluma, na kiwango cha elimu. Matumizi ya rejesta huneemesha lugha ya Kiswahili kwa njia zifuatazo:

(i) Hukuza msamiati wa Kiswahili

Matumizi ya rejesta mbalimbali huongeza msamiati katika lugha ya Kiswahili. Kila muktadha una msamiati wake maalum unaotumika kuelezea dhana fulani. Kwa mfano, katika rejesta ya sheria, maneno kama "mshtakiwa," "hakimu," na "shtaka" hutumika; wakati katika rejesta ya tiba, maneno kama "daktari," "mgonjwa," na "matibabu" hutumika. Hii inasaidia lugha ya Kiswahili kuwa na maneno mengi zaidi ya kuelezea mambo tofauti.

(ii) Huwezesha mawasiliano sahihi katika miktadha maalum

Matumizi ya rejesta yanasaidia kufikisha ujumbe kwa usahihi kulingana na muktadha husika. Kwa kutumia lugha inayofaa katika mazingira maalum, wazungumzaji wanaweza kuelewana vizuri zaidi. Kwa mfano, lugha inayotumika kanisani ni tofauti na lugha ya kijiweni; hivyo, kutumia rejesta sahihi kunarahisisha mawasiliano.

(iii) Hukuza na kuhifadhi utamaduni

Rejesta zinahusishwa na tamaduni na desturi za jamii. Matumizi yake yanasaidia kuhifadhi na kuendeleza utamaduni wa Kiswahili. Kwa mfano, matumizi ya misemo, methali, na nahau katika miktadha maalum huonyesha utajiri wa lugha na utamaduni wa Waswahili.

(iv) Huchochea ubunifu katika lugha

Matumizi ya rejesta mbalimbali yanawapa wazungumzaji fursa ya kubuni maneno na misemo mipya inayokidhi mahitaji ya muktadha fulani. Hii inachangia katika ukuaji na maendeleo ya lugha ya Kiswahili. Kwa mfano, katika rejesta za mitaani, maneno mapya kama "mshikaji" (rafiki) na "demu" (mwanamke) yamebuniwa.

(v) Husaidia katika ufundishaji na ujifunzaji wa lugha

Kwa kuelewa na kutumia rejesta mbalimbali, wanafunzi na walimu wa lugha ya Kiswahili wanaweza kujifunza na kufundisha lugha kwa ufanisi zaidi. Hii ni kwa sababu rejesta zinatoa mifano halisi ya matumizi ya lugha katika miktadha tofauti, hivyo kurahisisha ufahamu wa kanuni na matumizi sahihi ya lugha.

Kwa ujumla, matumizi ya rejesta yana mchango mkubwa katika kuneemesha lugha ya Kiswahili kwa kuongeza msamiati, kurahisisha mawasiliano, kuhifadhi utamaduni, kuchochea ubunifu, na kusaidia katika ufundishaji na ujifunzaji wa lugha.

7. Jifanye wewe ni meneja wa kiwanda cha kutengeneza mazulia S.L.P 2011 Tanga, andika barua ya kumjibu kijana aitwaye Cheche Kirembwe ukimjulisha kuwa amepata nafasi ya kazi ya Afisa Biashara aliyoomba kiwandani hapo. Anwani yake ni S.L.P 2012 Tanga. Tumia namba ya kumbukumbu KCM/TANG/14/1. Jina lako liwe Pata Mafanikio.

Kiwanda cha Kutengeneza Mazulia
S.L.P 2011
Tanga
14 Januari 2025

KCM/TANG/14/1

Bw. Cheche Kirembwe
S.L.P 2012
Tanga

Ndugu Cheche Kirembwe,

YAH: TAARIFA YA KUPATA NAFASI YA KAZI YA AFISA BIASHARA

Tunayo furaha kukujulisha kuwa maombi yako ya nafasi ya Afisa Biashara katika Kiwanda chetu cha Kutengeneza Mazulia yamekubaliwa. Baada ya kupitia wasifu wako na kufanya mahojiano, tumeridhika

na sifa na uzoefu wako na tunaamini utaweza kuchangia kwa kiasi kikubwa katika maendeleo ya kampuni yetu.

Tafadhali fika ofisini kwetu tarehe 20 Januari 2025 saa 3:00 asubuhi kwa ajili ya kukamilisha taratibu za ajira na kujadili masuala yanayohusiana na nafasi yako mpya. Tafadhali leta nakala za vyeti vyako halisi na vitambulisho muhimu.

Tunatarajia ushirikiano mzuri na mafanikio katika majukumu yako mapya.

Wako mwaminifu,

Pata Mafanikio
Meneja
Kiwanda cha Kutengeneza Mazulia

8. Baada ya uhuru hadi leo, Tanzania imefanya juhudi mbalimbali zilizosaidia kuendeleza lugha ya Kiswahili nchini kupitia mfumo wa elimu. Fafanua dai hilo kwa kutumia hoja tano.

Baada ya uhuru, Tanzania ilichukua hatua kadhaa muhimu kuendeleza lugha ya Kiswahili kupitia mfumo wa elimu. Hoja tano zinazothibitisha juhudi hizo ni kama ifuatavyo:

(i) Kuanzishwa kwa Taasisi za Kusimamia na Kukuza Kiswahili

Mwaka 1964, Taasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili (TUKI) ilianzishwa kwa lengo la kufanya utafiti na kukuza matumizi ya Kiswahili. TUKI ilichukua majukumu ya Kamati ya Kiswahili ya Afrika Mashariki na ilihusika katika kuandaa kamusi na vitabu vya kufundishia. Mwaka 1967, Baraza la Kiswahili la Taifa (BAKITA) liliundwa kwa Sheria ya Bunge Na. 27, likiwa na jukumu la kuratibu na kusimamia maendeleo na matumizi sanifu ya Kiswahili nchini.

(ii) Kiswahili Kufanywa Somo la Lazima katika Shule za Sekondari

Mwaka 1966, Kiswahili kilifanywa kuwa somo la lazima kwa watahiniwa wa kidato cha nne na cha sita. Hii ilihakikisha kuwa wanafunzi wote wa sekondari wanajifunza na kufahamu lugha ya Kiswahili kwa kina, hivyo kuongeza ujuzi na matumizi ya lugha hii miongoni mwa wasomi.

(iii) Kiswahili Kutumika kama Lugha ya Kufundishia katika Shule za Msingi

Mwaka 1968, serikali iliamua kwamba Kiswahili kitumike kama lugha ya kufundishia katika shule za msingi kuanzia darasa la kwanza hadi la saba. Hatua hii ililenga kuhakikisha kuwa watoto wanapata elimu kwa lugha wanayoielewa vizuri, hivyo kuboresha ufahamu na matokeo ya kujifunza.

(iv) Kuanzishwa kwa Taasisi ya Elimu ya Watu Wazima

Mwaka 1963, Taasisi ya Elimu ya Watu Wazima ilianzishwa kwa lengo la kufundisha stadi za kusoma, kuandika, na kuhesabu kwa kutumia lugha ya Kiswahili. Taasisi hii ilisaidia kupunguza kiwango cha ujinga na kuongeza uelewa wa Kiswahili miongoni mwa watu wazima ambao hawakupata fursa ya elimu ya awali.

(v) Kuandaa na Kutafsiri Vitabu vya Kiada na Mitaala kwa Kiswahili

Serikali kupitia Taasisi ya Ukuzaji wa Mitaala iliyoanzishwa mwaka 1966, ilihusika katika kutayarisha mihtasari ya masomo ya shule za msingi, sekondari, na vyuo vya elimu ya taifa kwa lugha ya Kiswahili. Pia, vitabu vya kiada na ziada vilitafsiriwa na kuandikwa kwa Kiswahili ili kuwezesha ufundishaji na ujifunzaji kwa lugha hii.

Kwa ujumla, juhudi hizi zimechangia kwa kiasi kikubwa kuimarisha na kuendeleza lugha ya Kiswahili nchini Tanzania kupitia mfumo wa elimu.

9. "Ili lahaja yoyote iweze kusanifishwa ni lazima ikidhi masharti ya kitaalamu." Elezea masharti matano ili kuthibitisha dai hilo.

Kusanifisha lahaja kuwa lugha sanifu inayotumika katika mawasiliano rasmi na elimu ni mchakato unaohitaji kuzingatia masharti kadhaa ya kitaalamu. Masharti matano muhimu ni kama ifuatavyo:

(i) Uenezi na Wingi wa Wasemaji

Lahaja inayochaguliwa kusanifishwa inapaswa kuwa na wasemaji wengi na iwe imeenea katika maeneo mbalimbali. Hii inahakikisha kuwa lugha sanifu itakayoundwa itakuwa na msingi imara wa wasemaji na itakubalika kwa urahisi katika jamii. Kwa mfano, lahaja ya Kiunguja ilichaguliwa kuwa msingi wa Kiswahili sanifu kutokana na wingi wa wasemaji na uenezi wake.

(ii) Urahisi wa Kujifunza na Kutumia

Lahaja inayosanifishwa inapaswa kuwa na miundo ya kiisimu iliyo rahisi kujifunza na kutumia. Hii inajumuisha sarufi iliyoeleweka, matamshi yasiyo na ugumu, na msamiati unaokidhi mahitaji ya mawasiliano katika nyanja mbalimbali. Urahisi huu husaidia katika kueneza lugha sanifu na kuifanya ikubalike kwa watumiaji wapya.

(iii) Uwezo wa Kukidhi Mahitaji ya Mawasiliano Rasmi

Lahaja inayochaguliwa inapaswa kuwa na uwezo wa kutumika katika mazingira rasmi kama vile elimu, sheria, utawala, na vyombo vya habari. Hii inamaanisha kuwa lahaja hiyo inapaswa kuwa na msamiati wa kutosha na miundo ya kisarufi inayoweza kujadili mada za kitaalamu na rasmi kwa ufasaha.

(iv) Historia na Hadhi ya Lahaja

Lahaja yenye historia ndefu ya maandishi na matumizi katika nyanja mbalimbali ina nafasi nzuri ya kusanifishwa. Hadhi ya lahaja katika jamii pia ni muhimu; ikiwa lahaja inaheshimiwa na kutambulika kama lugha ya utamaduni na elimu, itakuwa rahisi kuikubali kama lugha sanifu.

(v) Uwezo wa Kukua na Kukidhi Mabadiliko

Lahaja inayosanifishwa inapaswa kuwa na uwezo wa kukua na kuendana na mabadiliko ya kijamii, kiteknolojia, na kiutamaduni. Hii inajumuisha uwezo wa kuongeza msamiati mpya na kubadilika kulingana na mahitaji mapya ya mawasiliano. Uwezo huu unahakikisha kuwa lugha sanifu inabaki kuwa muhimu na yenye matumizi katika nyanja zote za maisha.

Kwa kuzingatia masharti haya ya kitaalamu, mchakato wa kusanifisha lahaja unaweza kufanikiwa na kutoa lugha sanifu inayokidhi mahitaji ya mawasiliano rasmi na isiyo rasmi katika jamii.

10. Nini maana ya tafsiri? Elezea dhima nne za tafsiri.

Maana ya Tafsiri:

Tafsiri ni mchakato wa kuhawilisha mawazo, ujumbe, au taarifa kutoka lugha moja (lugha chanzi) kwenda lugha nyingine (lugha lengwa) bila kubadili maana ya msingi. Kwa mujibu wa Mwansoko na wenzake (2006), tafsiri ni zoezi la uhawilishaji wa mawazo katika maandishi kutoka lugha moja hadi nyingine.

Dhima Nne za Tafsiri:

i. Kukuza Mawasiliano kati ya Jamii zenye Lugha Tofauti:

Tafsiri inawezesha watu wanaozungumza lugha tofauti kuelewana na kushirikiana katika nyanja mbalimbali kama biashara, elimu, na diplomasia. Kwa mfano, tafsiri ya mikataba ya kibiashara kati ya kampuni za kimataifa husaidia kufanikisha makubaliano na kuimarisha ushirikiano.

ii. Kuhifadhi na Kusambaza Maarifa na Utamaduni:

Kupitia tafsiri, vitabu, makala, na maandiko mengine ya kielimu na kitamaduni kutoka lugha mbalimbali vinaweza kufikishwa kwa wasomaji wa lugha lengwa. Hii inasaidia kuhifadhi maarifa na utamaduni wa jamii moja na kuyasambaza kwa jamii nyingine, hivyo kuongeza uelewa na kuthamini tamaduni tofauti.

iii. Kuchochea Maendeleo ya Lugha:

Tafsiri inachangia katika kukuza msamiati na miundo mipya ya lugha lengwa kwa kuingiza maneno na dhana mpya kutoka lugha chanzi. Hii inasaidia lugha lengwa kukua na kuendana na mabadiliko ya kijamii na kiteknolojia.

iv. Kusaidia katika Elimu na Utafiti:

Tafsiri ya vitabu vya kiada, machapisho ya kisayansi, na tafiti mbalimbali inawezesha wanafunzi na watafiti kupata maarifa kutoka vyanzo tofauti vya lugha. Hii inaboresha ubora wa elimu na utafiti kwa kutoa ufahamu mpana na wa kina kuhusu mada mbalimbali.

Kwa ujumla, tafsiri ina mchango mkubwa katika kuunganisha jamii, kusambaza maarifa, na kukuza lugha na utamaduni katika dunia inayozidi kuwa na mwingiliano wa kitamaduni na kibiashara.